

ŽENSKÉ HNUTIA A PRVÝ ŽENSKÝ ČASOPIS V ČESKOSLOVENSKU

MGR. INGRID VARGOVÁ

The article focuses on the women's movement and organizations in Czechoslovakia. The founding of women's associations was permitted in Czechoslovakia based on the October Diploma. These associations and groups focused on various needs and requirements of women arising from ordinary and political life. The article presents a short overview of the most significant women's associations, specifically: *Americký klub dám* [American Club of Ladies], *Minerva*, and *Rada československých žen* [Council of Czechoslovak Women]. The second part of the article is dedicated to the first women's periodical at the time – the magazine *Vlasta*, which was first published in 1947. Milada Horáková, a significant figure in Czechoslovak history, was its founder. *Vlasta* was a source of entertainment, information, education and reflected the social situation in Czechoslovakia. It frequently encouraged women to devote more leisure time for themselves so that along with their family and work-related obligations, they could find time for themselves. Sports activities such as the *Spartakiáda*, which had an ideological subtext, were also emphasized. Even today, *Vlasta* is one of the most popular women's magazines.

Keywords: status of women; women's associations; Milada Horáková; magazine *Vlasta*; women's rights

 ingi.vargova@gmail.com

 Univerzitná knižnica
v Bratislave

 <http://www.ulib.sk/>

Neoddeliteľnou súčasťou ženských hnutí bola a dokonca aj dodnes je činnosť ženských spolkov a organizácií. Ženské spolky a organizácie sa zameriavali na konkrétne požiadavky doby, v ktorej fungovali. Emancipácia žien, umožnenie ženám nájsť si zamestnanie a v neposlednom rade snaha o získanie volebného práva patrili k najdôležitejším požiadavkám, ktorými sa spolky zaoberali a zároveň sa ich snažili aj presadiť.

Ženské spolky a organizácie fungovali v dvoch rozmanitých oblastiach, pričom niektoré z nich pôsobili v politickej sfére. Ich snahou bolo, aby sa ženy mohli vzdelávať na všetkých stupňoch škôl rovnako ako muži. Druhá časť spolkov sa snažila vytvoriť bezpečné prostredie pre ženy, v ktorom by sa mohli vzdelávať. Ženské spolky s cieľom nahradiť školy pomocou rôznych besied a prednášok ženám rozširovali rozhlady o dôležitých životných otázkach, no rozoberali aj politiku, a tak robili osvetu.

Feministické, respektíve ženské hnutia na území dnešného Česka a Slovenska sa presadzovali už od 19. storočia. Októbrový diplom¹, vydaný v roku 1860 rakúskym cisárom Františkom Jozefom I., umožnil (okrem iného) zakladať spolky, preto začali vznikať aj ženské spolky zamerané nielen na vzdelávanie žien, ale aj na ďalšie rôzne potreby, ktorým sa dovtedy nevenovalo toľko pozornosti.

ŽENSKÉ SPOLKY

AMERICKÝ KLUB DAM

V príspevku sa pokúsime priblížiť niektoré ženské spolky, ktoré zohrali dôležitú úlohu v úsilí o emancipáciu žien.

V roku 1865 bol založený prvý český ženský spolok Americký klub dam a pôsobil až do roku 1948. Vznikol z iniciatívy Vojtecha Náprstka², ktorý bol veľkým zástancom emancipácie žien a demokratických ideálov. Po návrate z Ameriky mal v pláne podeliť sa s českými ženami o poznatky a zážitky zo života v Amerike, preto v dome svojej matky prednášal osvetové prednášky od astronómie, psychológie, chémie, ekonómie, filozofie, histórie, umenia až po prednášky o cestovaní. Záujem o jeho prednášky bol evidentný. Prednášky navštevovali ženy z mnohých českých rodín, manželky a dcéry spisovateľov, politikov, intelektuálov, novinárov.

Medzi najvýznamnejšie členky klubu patrili spisovateľky Karolina Světlá, Sofie Podlipská, Eliška Krásnohorská, maliarka Zdenka Braunerová, filantropka Marie Riegrová-Palacká (dcéra Františka Palackého), manželka prvého československého prezidenta Charlotta Masaryková.

ŽENSKÝ VÝROBNÍ SPOLEK ČESKÝ

V roku 1871 vznikol Ženský výrobní spolek český. V tomto ženskom spolku bola zriadená aj spolková škola zameraná predovšetkým na výučbu praktických predmetov pre dievčatá a ženy. V porovnaní s Americkým klubom dam, spájaným najmä so strednou a vyššou meštianskou vrstvou obyvateľstva, Ženský výrobní spolek český sa orientoval skôr na nižšie vrstvy. Škola bola otvorená pre nemajetné dievčatá. Ženský výrobní spolek český dával ženám možnosť vzdelávať sa a stať sa samostatnými, aby boli schopné v budúcnosti sa samy užiť a postarať sa o svoje deti a nemuseli byť závislé od mužov. Okrem iného v spolku prebiehali taktiež rôzne prednášky, odborné a jazykové kurzy, ale aj kurzy ručných prác.

SPOLEK PRO ŽENSKÉ STUDIUM MINERVA

V roku 1890 vznikol Spolek pro ženské studium Minerva a z iniciatívy spolku aj dievčenské gymnázium Minerva so sídlom v Prahe, ktoré sa stalo najstarším dievčenským gymnáziom v Rakúsko-Uhorsku. Tento počin môžeme považovať za akési vyústenie snáh o ženské vzdelávanie – založenie gymnázia bolo nepochybne významným úspechom na poli vzdelávania žien. Ženám toto gymnázium otvorilo nové dvere do života, čo predstavovalo možnosť štúdia na univerzitách aj v zahraničí.

V prvej polovici 20. storočia sa dôležitou témou ženských hnutí stali otázky týkajúce sa politiky, pretože ženy sa snažili získať volebné právo a zároveň sa pokúšali uplatniť rovnoprávnosť. Ich úsilia odrážali najmä spolky, ktoré vznikali v tomto období. V osвете a presadení politických práv spolkom pomáhali najmä časopisy, v ktorých mohli publikovať svoje myšlienky.

Najdôležitejšími ženskými spolkami, respektíve organizáciami, ktoré vznikli v československom

priestore po druhej svetovej vojne, boli Národní front žen a Rada československých žen (RČŽ). *Národní front žen* zjednocoval predovšetkým ženské odbory, aby v politických stranách boli v paritnom zastúpení. Organizácia kopírovala úlohu rovnomeného politického zoskupenia Národní fronta vrátane poslušnosti komunistickej strane. RČŽ zastrešovala aj niektoré skôr založené ženské spolky. Tieto spolky však nestratili právnu subjektivitu, avšak RČŽ musela vzdorovať komunistickému vplyvu, a preto bola v roku 1948 podrobená komunistickému režimu.

Organizácia Rada československých žen vydala v auguste 1945 prvé číslo týždenníka *Rada žen*, v ktorom formulovala svoje predstavy o poslaní organizácie. Zároveň v ňom žiadala právo na:

- ↳ tvorbu zákonov,
- ↳ riadenie a obranu štátu,
- ↳ prácu a vzdelanie (jeho uplatnenie) za rovnakých pracovných podmienok,
- ↳ sociálne poistenie,
- ↳ účasť na hospodárskom živote, ako aj vo všetkých odboroch ľudskej činnosti.

Organizácia tým chcela zabezpečiť, aby ženy mali uľahčenú úlohu v rodine a pri výchove detí existovala harmonická spolupráca s mužmi, a to všetkými spôsobmi – vedeckými aj praktickými.

Ustanovujúce valné zhromaždenie RČŽ bolo usporiadané v júni 1946 v Prahe. Predsedníčkou bola zvolená JUDr. Milana Horáková³. Organizácia bola nadstranícka, pôsobili v nej ženy z rôznych politických strán Československa. Začlenili sa do nej početné ženské spolky vzniknuté v období prvej Československej republiky (1918 – 1938). Nová organizácia vytvárala početné pracovné komisie spolupracujúce s orgánmi štátu i ďalšími spoločenskými organizáciami. V roku 1947 bol časopis *Rada žen* nahradený novým ženským časopisom, ktorý sa stal orgánom Československého svazu žen.⁴

ČASOPIS PRE ŽENY

Vlasta je najstarším českým časopisom pre ženy, ktorý v roku 1947 založila Milada Horáková so svojimi spolupracovníčkami z Rady československých žen a s malými obmenami vychádza dodnes.

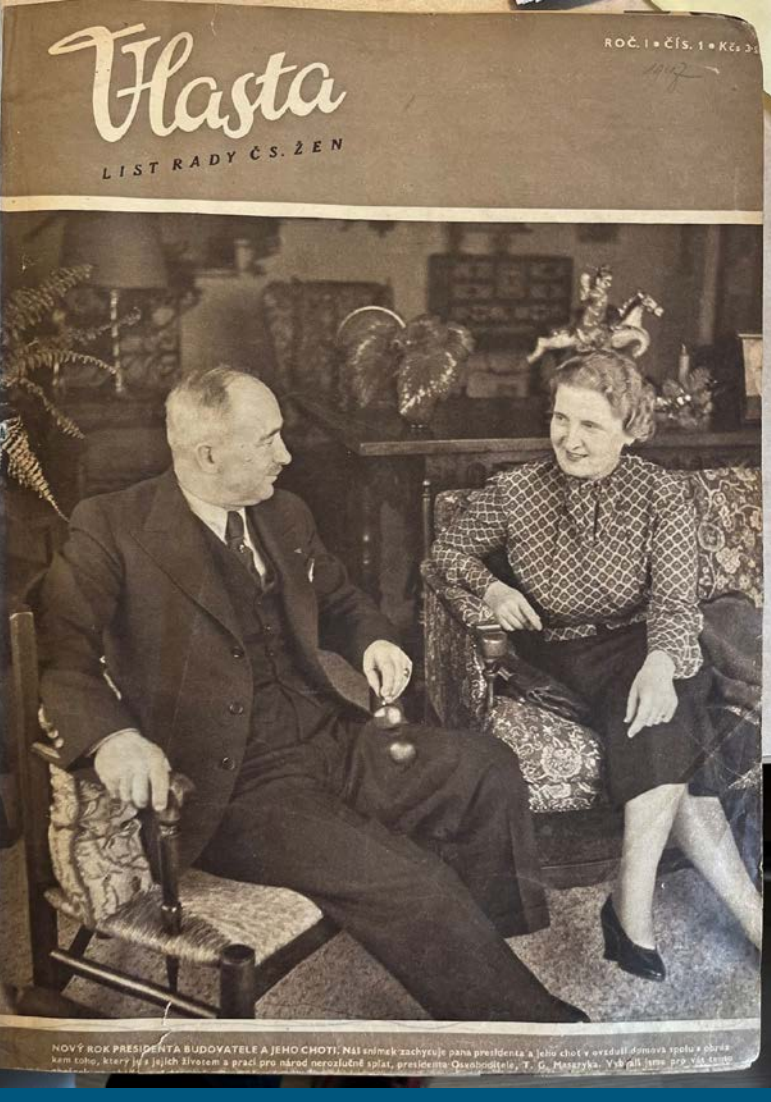
Je len málo známy fakt, že v Československej republike (1945 – 1948) tlač riadilo a zabezpečovalo ministerstvo informácií, ktoré rozhodovalo o celom chode periodika, teda aj o tom, čo bude vychádzať,

ako často a v akom náklade, ale aj o hlavnej téme a všetkých článkoch v časopise. Vo výročnej správe za rok 1946 – 1947 Rada československých žen dokonca ministerstvu, na ktorého čele bol minister Václav Kopecký,⁵ vyslovila poďakovanie za to, že Radu zbavili týždenníka s názvom Rady žen a že sa môže vydávať nový časopis *Vlasta*. Milada Horáková, pochopiteľne, uvítala novú možnosť prezentovať celoštátnu ženskú organizáciu a zároveň pokračovať v jej budovaní. V príspevku *Vlasta – mluví Rady československých žen* uistila čitateľky, že časopis bude naďalej plniť základný účel nestranického ženského hnutia a bude priekopníkom ženskej práce, zástancom ženských pozícií v úradoch a obhajcom žien.

Milada Horáková sa však nikdy nestala šéfredaktorkou časopisu ani zástupkyňou šéfredaktorky časopisu. Väčšinu svojho času venovala politickej sfére. Vystupovala v parlamente, na zasadnutiach Rady československých žen a v mnohých ďalších spolkoch. Večery a nedele mávala zaneprázdnené mnohými spoločenskými a kultúrnymi udalosťami.

Časopis *Vlasta* prvýkrát vyšiel až 9. januára 1947. V redakcii sa rozhodli, že časopis bude zdrojom zábavy, informácií a osvety. Prvé číslo obsahovala komentáre, rozmanité články, fotografie, správy z denného života, výzvy k písaniu listov, súťaže, rubriku o varení a kútik pre deti. Taktiež sa v ňom pravidelne objavovali články o móde, zdravej výžive, listy, otázky čitateľiek, poviedky, básne a informácie o nových filmoch. Súčasťou časopisu boli nielen dlhé texty pre intelektuálky, ale aj viac krátkych textov, rubriek pre úradníčky, poľnohospodárky a robotnice bez vysokých škôl. *Vlasta* bola zábavná, všestranná, kritická, zrozumiteľná ženám všetkých vekových skupín a profesií. Možno aj preto sa veľmi rýchlo stala obľúbeným ženským periodikom.

O propagáciu *Vlasty* sa staral denník *Rudé právo*.⁶ „*Vlasta sa stáva vskutku listom, ktorý chce slúžiť všetkým československým ženám. Naživo rieši najrôznejšie dobové problémy, ktoré sa naliehavo dotýkajú dnešných žien...*“, chváli si vo februári 1947 *Rudé právo*. Boli to práve komunistky, ktoré presadili na ÚV KSČ, aby začal vychádzať pestrý a lákavý časopis pre široké vrstvy žien. *Vlasta* mala svoje ženské hnutie, ktoré na prvý pohľad bolo nestranické, nenápadné. K tejto stratégii patril aj nápad s fotografiou známych tvári na titulnej strane prvého čísla. Manželia Hana a Edvard Benešovci boli veľmi obľúbeným párom vtedajšej doby. „*Bolo jasné, že po takej titulnej stránke časopisu každá žena z mesta dychtivo siahne.*“

Titulný list prvého čísla časopisu *Vlasta* z roku 1947

Vlasta začala vychádzať vo vydavateľstve ministerstva informácií *Svět v obrazech*, v ktorom vychádzal aj časopis s rovnomenným názvom. Redakcia časopisu najskôr sídlila na Václavskom námestí. Neskôr sa presťahovali do paláca Dunaj na Národní třide.

Prvou šéfredaktorkou *Vlasty* sa stala spisovateľka Nina Bonhardová po tom, keď bola dôkladne preverená KSC, inak by nemohla obsadiť vedúcu pozíciu začínajúceho časopisu. Šéfredaktorka po svojom vymenovaní oznámila názov časopisu Milade Horákovéj. Časopis dostal meno podľa českej mytologickej bojovníčky *Vlasty*, ktorá viedla vzbúrené dievčatá v tzv. *Dívčí válce*. *Dívčí válka* je česká národná povesť o vzbure českých žien proti mužom. Prvá zmienka o povesti sa nachádza v *Kosmasovej kronike* (*Chronica Boemorum*).⁷

Horáková narýchlo napísala úvodník k prvému číslu časopisu: „Konec roku a počátek nového znamená bilancii vykonané práce a plánování do budoucna. Rok 1947 vymyká se běžnému způsobu obvyklého pracovního programu a stává se historickým mezníkem. Druhého ledna každý pracovník kteréhokoliv našeho hospodářského úseku, každý podnik, závod,

dílna či skupina bude znát svoji práci. Naše výroba a celé hospodářství se rozjede po nových kolejích. Snadná práce to nebyla, rozvrhnout úkoly, určené pouze v úhrnných číslech v dvouletém plánu na všechna pracovní místa tak, aby nakonec každý jednotlivec znal svůj daný úkol. Na svém sjezdu v říjnu minulého roku se slavnostně zavázaly, že na všech místech, kde stojí a pracují, se přičiní podle svých nejlepších sil o zdar dvouletého plánu vlády, který hodnotí jako cestu k lepším časům...“⁸

Milada Horáková sa v ňom prihovárala ženám, ktoré sú preťažené dennými úlohami a popri zodpovednosti za správne plnenie svojho povolania sú zaťažené aj povinnosťami v domácnosti a výchovou detí. V spolku Rada československých žien sa Milada Horáková snažila pomôcť práve takýmto ženám, pričom hľadala riešenia na uľahčenie každodenných povinností žien. RZČ sa pokúsila vytvoriť nové stanovisko a požiadavky, ktoré by pomohli zmeniť postavenie ženy tak vo verejnej sfére, ako aj v súkromnom živote. Členovia organizácie taktiež vyhlásili, že táto zmena sa môže podariť len vtedy, ak sa zapoja všetky ženy a spolky v krajine. Na základe toho vznikol časopis *Vlasta* ako spoľahlivá spojka medzi RZČ a všetkými uvedomenými československými ženami.⁹ Milada Horáková uznávala, že ženy bojujú s mnohými ťažkosťami, preto sú dennými úlohami preťažované, a to tak robotníčky, ako aj intelektuálky, ale sľúbila, že Rada žien sa bude domáhať takých zákonov a opatrení, aby ženy mohli ľahšie zvládať svoje občianske a materské úlohy v každodennom živote. Horáková vyhlásila, že sloboda, demokracia, mier a rovnaké práva sú ciele na vrcholoch. Dosiahnuť ich znamená pracovať, bojovať, neomdlievať, nevzdávať sa. V príhovore sľúbila čitateľkám, že *Vlasta* prinesie ženám rady, poučenie, ale i zábavu.

V druhom čísle v úvodníku časopisu *Vlasta* Milada Horáková opäť oslovila československé ženy vyhlásením, že treba pomáhať nielen ženám pri výchove detí, ale aj rodinám najrôznejšími úľavami, a to predovšetkým tam, kde obaja manželia sú zamestnaní a pracujú.

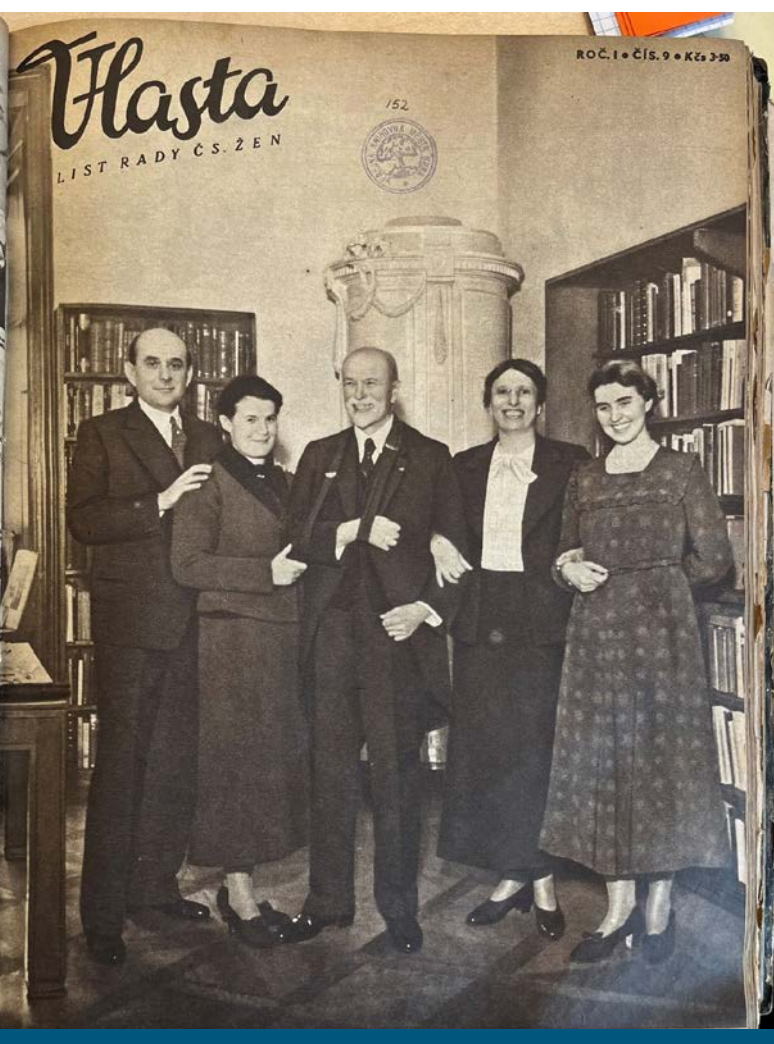
Rudé právo s predstihom vedelo, čo vo *Vlaste* vyjde a aký bude jej obsah, ktorý náležite propagovalo. V *Rudém právu* sa z času na čas objavovali tučne vytlačené riadky s cieľom upútať pozornosť na text, ktorý považovali za príťažlivý pre ľudovú čitateľskú obec. Rukopisy a fotografie pred vydaním každého čísla kontroloval šéfredaktor periodika *Svět v obrazech*, avšak niektoré čísla ešte putovali aj na ideové kontroly, aby sa nezverejnilo nič, čo by bolo v nesúlade s vedením.

Časopis *Vlasta* už od svojho začiatku mal rôznorodý obsah. Upozornil napríklad na reportáž o zásnubách britskej princeznej, objavili sa články o móde Stredného východu a sprístupnili sa poviedky sovietskych autorov. Čitateľky sa mohli tešiť na článok o prvej dáme Francúzska, ale mali aj možnosť prezrieť si návrhy pracovných oblekov pre poľnohospodárske ženy atď. Vo februári 1947 sa zdôraznil článok, kde Milada Horáková víta delegátky Medzinárodnej demokratickej federácie žien. V časopise nikdy nesmeli chýbať rubriky o výžive, varení, móde a rady pre domácnosť. Taktiež v roku 1947 časopis *Vlasta* vyhlásila súťaž, v ktorej hľadali „dieťa časopisu“.¹⁰ Ozvať sa mali všetky ženy, ktorým sa po polnoci 31. 12. 1946 narodilo dievčatko a dostalo meno *Vlasta*. (Na výzvu zareagovalo až 80 mamičiek. Ako prvá prišla na svet 15 sekúnd po polnoci *Vlastička* Holubová, ktorá sa narodila v Pardubiciach¹¹).

Redakcia časopisu aj v nasledujúcich rokoch pridávala na strany týždenníka plnohodnotné články pre ženy, preberala všedné starosti žien, módu,

bývanie, pracovné a životné podmienky žien a viedla diskusia s čitateľkami, aj keď reportáže a komentáre boli zafarbené jedinou povolenou ideológiou. O to väčšia práca a premýšľanie padalo na redaktorky, aby napísali naozaj len to, čo bolo potrebné a zároveň vyšli v ústrety vyšším politickým orgánom. Postupne si *Vlasta* získala povesť dámy, ktorá má všetkých päť P: pomôže, poradí, poučí, poteší, pohladí.

S nástupom komunistického režimu sa tvár *Vlasty* pozmenila. Časopis sa stal orgánom Československého svazu žien a bol do istej miery spolitizovaný a „obohatený“ o stránky a rubriky, ktoré sa venovali dobovým politickým prejavom. Oblúbené okienka nezmizli, zákonite však reagovali na politickú realitu života. V časopise sa okrem politických prejavov ďalej objavovali rubriky s nadpismi: „ze zahraničí, z domova, zadáno pro mládí, dialog, kultura, dětem, dopisy na redakčním stole, móda, zdravotnictví, zájmy – záliby – nápady“. Stále rubriky, ktoré sa

Známe osobnosti v periodiku *Vlasta*.

Fotografia v časopise *Vlasta*. Spartakiáda v roku 1955

- ⁷ *Kosmasova kronika* alebo *Kosmasova kronika česká* je najstaršia česká kronika, ktorá sa zaoberá dejinami Čechov. Pôvodný text bol napísaný po latinsky, autorom kroniky bol Kosmas (1048 – 1125), český kronikár. Bližšie pozri Kosmas: *Kosmasova kronika česká*. Svoboda, Praha 1975. 261 s.
- ⁸ *Vlasta*, 1947, č. 1, s. 2.
- ⁹ *Vlasta*, 1947, č.1, s. 2.
- ¹⁰ *Vlasta*, 1947, č. 1, s. 13.
- ¹¹ *Vlasta*, 1947, č. 2, s. 14.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

- BAHENSKÁ, Marie. 2005. *Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha : Libri/SLON 2005. 176 s. ISBN 80-7277-241-4.
- BUREŠOVÁ, Jana. 2001. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci 2001. 508 s. ISBN 80-244-0248-3.
- DVOŘÁKOVÁ, Zora. 2009. *To byla Milada Horáková ve fotografiích a dokumentech*. Praha : Eva-Milan Nevole 2009. 190 s. ISBN 978-80-254-3813-8.
- FRÝDKOVÁ, Marie. Vojta Náprstek a Americký klub dam. In *Historický obzor*, 1994, 5 (10), s. 234 – 237. ISSN 1210-6097.
- KONČELÍK, Jakub – VEČEŘA, Pavel – ORSÁG, Petr. 2010. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha 2010. 312 s. ISBN 978-80-7367-698-8.
- MALÍNSKÁ, Jana. 2005. *Do politiky prý žena nesmí – proč? Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. Praha : Libri/Slon 2005. 173 s. ISBN : 80-86429-42-3.
- PENČEV, Vladimír – RYCHLÍK, Jan. *Od minulosti k dnešku: dějiny českých zemí*. Praha : Vyšehrad 2018. 688 s. ISBN 978-80-7429-881-3.
- UHROVÁ, Eva. Dva proudy ženského hnutí v Českých zemích. In *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus IV*. Zdeněk KÁRNÍK – Michal KOPEČEK (eds.). Praha : Dokořán 2005. s. 88 – 113. ISBN 80-7363-033-8.